

Adam Bujak

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

CHARAKTERYSTYKA DECYZJI INWESTYCYJNYCH DOTYCZĄCYCH FUNKCJONOWANIA SYSTEMU INFORMACYJNEGO RACHUNKOWOŚCI*

1. Wstęp

Jednym z istotniejszych podsystemów wpisanych w sferę zarządzania przedsiębiorstwem jest rachunkowość. Jej podstawowe zadanie polega na stwarzaniu podstaw liczbowych do podejmowania decyzji poprzez dostarczanie informacji odnoszących się do działalności i sytuacji majątkowej jednostki gospodarującej. Aby system rachunkowości realizował wytyczone cele we właściwy sposób, należy odpowiednio nim zarządzać. Wymaga to wprowadzania w życie szeregu niezwykle zróżnicowanych decyzji, także tych o charakterze inwestycyjnym.

W literaturze z zakresu zarządzania prezentowanych jest bardzo wiele kryteriów służących klasyfikacji decyzji (zob. np. [6, s. 146 i n.]). Jednakże biorąc pod uwagę zarządzanie systemem rachunkowości, za najważniejsze należy uznać jedynie dwa. Pierwszym jest zakres czasowy oddziaływania skutków decyzji, drugim natomiast charakter efektów, jakie w wyniku podjęcia określonej decyzji mają być osiągnięte.

2. Klasyfikacja decyzji ze względu na zakres czasowy ich oddziaływania

Jeśli rozpatrywać horyzont czasu, którego dotyczą decyzje odnoszące się do funkcjonowania sfery rachunkowości, to należałoby wyodrębnić decyzje strategiczne, taktyczne i operacyjne (por. np. [1, s. 17]). Decyzje strategiczne wyznaczają sposób działania przedsiębiorstwa w długim okresie, czyli od kilku do nawet kilkunastu lat, odznaczając się przy tym najwyższym poziomem agregacji (ogólności). Przy-

* Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2008-2009 jako projekt badawczy.

kładem decyzji tego rodzaju jest określenie sposobu organizacji działów zajmujących się rachunkowością, a więc czy będą one zlokalizowane w strukturze organizacyjnej podmiotu, czy też umiejscowione na zewnątrz. Charakter strategiczny mają również decyzje dotyczące zakresu rachunkowości. Wiązą się one z określeniem celu jej prowadzenia: czy będzie nim wyłącznie przygotowywanie informacji sprawozdawczych, które ewentualnie zostaną wykorzystane w zarządzaniu, czy też do zaspokojenia potrzeb zarządczych posłuży wyodrębniony podsystem, którego podstawą stanie się jedna z uznawanych za nowoczesne koncepcji zarządzania, np. zarządzanie oparte na działaniach, zarządzanie jakością czy controlling.

Decyzje taktyczne obejmują swym zasięgiem krótszy okres – od około roku do maksymalnie kilku lat – i dotyczą rozwiązywania problemów na średnim poziomie uogólnienia. Oczywiście specyfika decyzji taktycznych jest podporządkowana uprzednio podjętym decyzjom strategicznym. Jeśli np. kierownictwo danego podmiotu zdecydowało, że rachunkowość opierać będzie się na modelu wewnętrznym, to rozstrzygnięcia wymaga kwestia umiejscowienia w strukturze organizacyjnej odpowiednich komórek i stanowisk pracy, przydzielenia im zadań do realizacji oraz zapewnienia niezbędnych zasobów majątkowych i kadrowych. Jeżeli natomiast prowadzenie rachunkowości powierzone zostanie podmiotowi zewnętrznemu, to należy ustalić katalog usług, jakie wykonywać powinna obca jednostka, zasady wzajemnego przekazywania danych źródłowych oraz informacji wynikowych i wreszcie wybrać odpowiedniego kontrahenta, który byłby zdolny spełnić przynajmniej najważniejsze wymagania stawiane przez dane przedsiębiorstwo.

Decyzje strategiczne i taktyczne odznaczają się niskim stopniem programowości, ponieważ podejmowane są przy rozwiązywaniu problemów ważnych lub pojawiających się zbyt rzadko, by być przedmiotem ustalonej zasady postępowania [9, s. 123]. Należy ponadto zauważyć, że decyzje taktyczne mają zasadniczy wpływ na długookresową efektywność systemów rachunkowości. To one bowiem, rozstrzygając o rodzajach wykorzystywanych zasobów, wyznaczają poziom kosztów przesądzonych, a więc takich kosztów, które w perspektywie najbliższych kilku lat trzeba będzie ponieść.

Najniżej w hierarchii stoją decyzje operacyjne. Cechują się one powtarzalnością, znaczną szczegółowością oraz krótkim czasem obowiązywania liczoną w miesiącach, dniach lub nawet godzinach. Podobnie jak decyzje taktyczne są konsekwencją decyzji strategicznych, tak samo decyzje operacyjne powinny wynikać z decyzji podejmowanych na wyższych poziomach ogólności. Decyzje strategiczne ograniczają więc swobodę wyboru decyzji taktycznych, te zaś wpływają na zakres możliwych do podjęcia decyzji operacyjnych [1, s. 17]. Przykładami decyzji o charakterze operacyjnym będą choćby:

- przywracanie dostępności czasowo niewykorzystywanych zasobów (konserwacja i bieżące naprawy sprzętu komputerowego, organizacja doraźnych zastępstw w przypadku nieobecności pracowników),

- zapewnienie ciągłości dostaw zużywanych materiałów i energii,
- kontrola sprawności realizowania procesów informacyjnych.

Decyzje operacyjne, podobnie jak decyzje taktyczne, wpływają bezpośrednio na efektywność prowadzenia rachunkowości w przedsiębiorstwach, lecz nie powodują powstawania kosztów przesądzonych, powstają jedynie koszty bieżące.

3. Klasyfikacja decyzji ze względu na charakter oczekiwanych efektów

Wszelkie decyzje strategiczne, taktyczne lub operacyjne podejmowane są w celu osiągnięcia określonego z góry efektu. Może nim być albo zaspokojenie zgłaszanych potrzeb informacyjnych, albo też zmniejszenie nakładów (kosztów) związanych z przygotowaniem informacji wynikowych. Oczekiwanie innego rodzaju efektów trudno uznać za racjonalne.

Decyzje dostosowujące zasób tworzonych informacji do wymagań odbiorców można określić mianem proinformacyjnych. Warunkiem ich podjęcia jest istniejąca potrzeba pozyskania takich informacji, które w systemie rachunkowości nie są dostępne. Dostosowanie może się równocześnie wiązać z wyeliminowaniem informacji, które były wykorzystywane przez decydentów tylko w niewielkim stopniu lub w ogóle pomijane.

Decyzje mające na celu zmniejszenie nakładów (kosztów) związanych z prowadzeniem rachunkowości należałoby z kolei nazwać oszczędnościowymi. Występują one jednak nie tylko wówczas, gdy kierownictwo danego przedsiębiorstwa uzna kwotę ponoszonych kosztów za zbyt wysoką, ale również jeśli zakres przygotowywanych informacji okaże się na tyle szeroki, że wykracza poza oczekiwania odbiorców. Efektem ograniczenia zbioru dostępnych informacji wynikowych powinna być wtedy obniżka kosztów.

4. Pojęcie decyzji inwestycyjnej

Wstępna charakterystyka decyzji według zaprezentowanych najważniejszych kryteriów klasyfikacyjnych stanowi podstawę do określenia terminu decyzji inwestycyjnej odnoszącej się do funkcjonowania systemu rachunkowości. Należy pamiętać, że w procesie zarządzania właśnie tego rodzaju decyzje odgrywają szczególnie istotną rolę.

Ustawa o rachunkowości inwestycjami nazywa aktywa, z których korzyści osiągane są w inny sposób, niż poprzez ich wykorzystanie w cyklu operacyjnym przedsiębiorstwa [10, art. 3 ust. 1 pkt 17]. Jednakże literatura z zakresu analizy finansowej czy zarządzania finansami nie wprowadza tego rodzaju ograniczeń. E. Nowak przedsięwzięciem inwestycyjnym nazywa wyrzeczenie się bieżącej konsumpcji dla przyszłych korzyści finansowych, niezależnie od sfery działalności przed-

siębiorstwa, której badane przedsięwzięcie dotyczy. Może być więc ono inwestycją finansową, bliższą ustawowym regulacjom, może być również inwestycją rzeczową, która pozostaje w bezpośrednim związku z podstawową działalnością przedsiębiorstwa, z normalnym cyklem operacyjnym [4, s. 10].

Zaproponowanej przez E. Nowaka definicji przedsięwzięcia inwestycyjnego nie można jednak wprost odnieść do systemu rachunkowości. Wynika to z tego, że nie zawsze ograniczany jest poziom bieżącej konsumpcji. Choćby w sytuacji, gdy przedsiębiorstwo decyduje się powierzyć prowadzenie ksiąg rachunkowych podmiotowi zewnętrznemu, nie pojawiają się żadne nakłady początkowe. Decyzja tego rodzaju ma jednak charakter inwestycyjny, gdyż wpływa na osiągnięcie w przyszłości pewnych celów w inny, niż dotychczas stosowany sposób, powodujący np. redukcję kosztów lub zwiększenie zasobu dostępnych informacji wynikowych. Dlatego w sferze rachunkowości decyzjami inwestycyjnymi należałoby nazywać wszelkie decyzje strategiczne uszczegółowione na poziomie taktycznym, jak również decyzje taktyczne podejmowane w celu zmiany trybu realizacji już przyjętej strategii, oddziałujące na sposób organizacji rachunkowości lub wykorzystywane zasoby majątkowe i kadrowe. Z punktu widzenia charakteru oczekiwanych efektów decyzje inwestycyjne mogą być oczywiście zakwalifikowane do grupy proinformacyjnych lub oszczędnościowych. Warto jednocześnie zaznaczyć, że samodzielna decyzja strategiczna nigdy nie może być określona mianem inwestycyjnej, gdyż nie jest na tyle skonkretyzowana, by pozwalała zidentyfikować przyszłe efekty i nakłady.

5. Podstawowe kryteria rachunku ekonomicznego odnoszące się do sfery rachunkowości

Podjęcie decyzji dotyczącej realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych musi być poprzedzone analizą efektywności. Zastosowanie odpowiednich rachunków ma jednak sens wyłącznie wtedy, gdy brany jest pod uwagę więcej niż jeden wariant przyszłego działania. W przeciwnym razie analizowanie skutków decyzji przestaje być celowe, gdyż niezależnie od związanych z nią kosztów i korzyści będzie ona podjęta. W przypadku przedsięwzięć proinformacyjnych należy więc sformułować co najmniej dwa warianty decyzyjne, natomiast w jednostkach, które zamierzają wdrożyć przedsięwzięcia o charakterze oszczędnościowym, wystarczy tylko jeden. Wariantem alternatywnym wobec niego będzie bowiem dotychczasowy sposób prowadzenia rachunkowości¹.

Wykorzystanie rachunku efektywności przedsięwzięć inwestycyjnych wymaga przede wszystkim określenia czynników, które na efektywność wywierają istotny wpływ. Literatura przedmiotu wskazuje czynniki trojakiego rodzaju: efekty, czas i ryzyko [3, s. 17].

¹ W przypadku przedsięwzięć proinformacyjnych nie występuje możliwość wykorzystania jako wariantu alternatywnego dotychczasowego sposobu prowadzenia rachunkowości, gdyż nie dostarcza on wszystkich wymaganych informacji.

Rezultatem decyzji o charakterze inwestycyjnym, odnoszących się zarówno do sfery rachunkowości, jak i do każdego innego segmentu działalności jednostek gospodarczych, powinien być wzrost wartości firmy [7, s. 1018]. Podejmując jakąkolwiek decyzję, należy więc mieć na uwadze jej wpływ na korzystniejszą wycenę przedsiębiorstwa dokonaną w przyszłości. W praktyce jednak bardzo trudno jest określić, jaka kwota stanowi lub będzie stanowić wyrażony w pieniądzu ekwiwalent danego podmiotu gospodarczego. Wartość przedsiębiorstwa bowiem ulega zmianom w zależności od celu, metod wyceny, a także zespołu osób, które jej dokonują [11, s. 435]. Dlatego najczęściej za kryteria wyboru przyjmuje się optymalizację zysku lub nadwyżkę przepływów pieniężnych, ponieważ uważa się, że w dłuższym okresie podnoszą one wartość firmy [8, s. 326 i n.].

W przypadku decyzji inwestycyjnych dotyczących prowadzenia rachunkowości efekty mają inny, specyficzny charakter: niewymierny, gdy są informacjami, jakie pozyskano dzięki realizacji określonego przedsięwzięcia, oraz wymierny. Jednak efektem wymiernym nie jest zysk czy nadwyżka przepływów pieniężnych, lecz koszty lub wydatki związane z przygotowaniem informacji w przypadku decyzji proinformacyjnych bądź kwota redukcji kosztów (wydatków) przy realizacji przedsięwzięć oszczędnościowych. Im niższe będą koszty i wydatki związane z rachunkowością, tym większe zyski i nadwyżki pieniężne osiągnie całe przedsiębiorstwo. Dlatego biorąc pod uwagę kryterium efektów powstających w sferze rachunkowości, należy wybierać te warianty inwestycyjne, które zapewnią dostarczenie wszystkich wymaganych informacji przy najniższych możliwych kosztach lub wydatkach [5, s. 62]. Nieprzypadkowo eksponowane jest kryterium wydatków. To bowiem ograniczanie wydatków może być wyznacznikiem korzystnej przyszłej sytuacji przedsiębiorstwa zarówno w zakresie potencjału dochodowego [11, s. 344], jak i płynności [11, s. 356]. Należy jednak pamiętać, że kwoty kosztów i wydatków wymagają rozróżnienia głównie w przypadku decyzji krótkookresowych. W dłuższych przedziałach czasu wielkości te mają tendencję do wyrównywania się i w zasadzie można je utożsamiać [2, s. 48]².

Kolejnym czynnikiem, jaki trzeba wziąć pod uwagę przy ocenie decyzji inwestycyjnych, jest czas. Przedsięwzięcia rozwojowe obejmują okresy minimum kilkulatnie, w trakcie których warunki gospodarowania mogą ulegać zmianom. Przede wszystkim zmienia się wartość pieniądza. Z tego powodu niezwykle istotne znaczenie ma sposób rozłożenia wpływów i wydatków w kolejnych latach. W przypadku przedsięwzięć inwestycyjnych dokonywanych w sferze rachunkowości występują głównie wydatki. Dlatego za korzystniejsze należy uznać te warianty, które szczególnie w pierwszych latach charakteryzować się będą niską ich wielkością. W ujęciu realnym bowiem ta sama kwota z każdym kolejnym rokiem warta jest coraz mniej. Urealnienie wartości pieniądza w czasie umożliwia technika dyskonta opar-

² Znaczące różnice między poziomem kosztów i wydatków mogą jednak wystąpić np. w sytuacji, gdy przedsiębiorstwo wykorzystuje obce źródła finansowania. Spłata zaciągniętych kredytów czy pożyczek jest przecież wydatkiem, który nie stanowi kosztu.

ta na właściwie obliczonym współczynniku dyskontującym. W literaturze przeważają poglądy, by wartość tego współczynnika uzależnić od kosztu kapitału jednostki gospodarczej (por. np. [3, s. 19; 8, s. 289]). Jego ustalenie jest jednak dość skomplikowane i nie zawsze precyzyjne, w związku z czym nie można stwierdzić, że istnieje całkowita pewność prawidłowego odzwierciedlenia stopnia utraty wartości przez pieniądz. Dlatego w zamian można wykorzystać np. stopę procentową krajowej długoterminowej lokaty kapitałowej wolnej od ryzyka [3, s. 23].

Ostatnim elementem, jaki musi być uwzględniony w procesie analizy przedsięwzięć inwestycyjnych, jest ryzyko. Wiąże się ono z zagrożeniem niezrealizowania zaplanowanych efektów. W systemie rachunkowości ryzyko ma nieco inny wymiar i można je rozpatrywać na dwóch poziomach. Pierwszy dotyczy informacji generowanych przez rachunkowość. Ryzyko w tym przypadku polega na tym, że oczekiwane informacje w odpowiednim czasie nie zostaną przygotowane. Pojawienie się tego rodzaju problemu świadczyłoby o niewłaściwej organizacji systemu rachunkowości albo o wyznaczeniu nieosiągalnych lub bardzo trudnych do osiągnięcia celów. Sytuacja taka w praktyce nie powinna więc wystąpić. Ryzyko niezrealizowania informacji należy wyraźnie odróżnić od ryzyka związanego z niewłaściwym wykorzystaniem informacji. Kierownicy przedsiębiorstw bowiem mogą na podstawie nawet tych samych przesłanek podejmować różne decyzje, z których nie wszystkie okażą się skuteczne. Ryzyko tego rodzaju nie ma więc bezpośredniego związku ze sferą rachunkowości, jest to ryzyko dotyczące systemu zarządzania.

Drugi poziom ryzyka obejmuje błędy w prognozach kształtowania się wielkości, które wpływają na przyjęte kryteria wyboru wariantów inwestycyjnych. Są to przede wszystkim koszty, wydatki, a także poziom stopy procentowej. Nieprawidłowe szacunki, a więc użycie do obliczeń zarówno zbyt wysokich, jak i zbyt niskich wartości, mogą spowodować podjęcie niewłaściwych decyzji. Oczywiście im dłuższy jest horyzont czasowy inwestycji, tym najprawdopodobniej większe będą różnice między wielkościami zaplanowanymi i rzeczywistymi.

6. Zakończenie

System informacyjny rachunkowości, podobnie zresztą jak każdy inny segment działalności prowadzonej przez jednostki gospodarcze, musi być odpowiednio zarządzany. Nowoczesne zarządzanie bywa zaś definiowane jako jeden ciąg decydowania i tworzenia warunków skutecznej realizacji decyzji [6, s. 126].

Podjęcie właściwych decyzji inwestycyjnych dotyczących sfery rachunkowości musi być poprzedzone rozpoznaniem specyficznych kryteriów, jakimi należy się kierować. Nie jest to jednak zadanie proste, gdyż proces zarządzania zorientowany jest na osiąganie celów różnego rodzaju. Dlatego bardzo ważną staje się dokładna analiza każdej sytuacji decyzyjnej, każdego z rozpatrywanych wariantów, by w ten sposób zagwarantować przyszłe skuteczne i sprawne funkcjonowanie systemu rachunkowości w przedsiębiorstwie.

Literatura

- [1] Czubakowska K., *Rachunek wyników w systemie controllingu*, Wydawnictwo Naukowe US, Szczecin 1994.
- [2] Gabrusewicz W., Kamela-Sowińska A., Poetschke H., *Rachunkowość zarządcza*, PWE, Warszawa 2002.
- [3] Kes Z., *Ocena efektywności inwestycji rzeczowych*, [w:] *Ocena efektywności przedsięwzięć gospodarczych*, red. E. Nowak, AE, Wrocław 1998.
- [4] Nowak E., *Przedsięwzięcia gospodarcze a efektywność gospodarowania*, [w:] *Ocena efektywności przedsięwzięć gospodarczych*, red. E. Nowak, AE, Wrocław 1998.
- [5] Nowak E., *Rachunkowość jako system informacyjny*, [w:] *Rachunkowość w controllingu przedsiębiorstwa*, red. E. Nowak, PWE, Warszawa 1996.
- [6] Penc J., *Decyzje w zarządzaniu*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 1995.
- [7] Rogowski W., *Informacje kosztowe w metodyce oceny opłacalności projektów inwestycyjnych w systemie informacji planistycznej (SIP)*, [w:] *Rachunkowość zarządcza i rachunek kosztów w systemie informacyjnym przedsiębiorstwa*, red. A. Karmańska, Difin, Warszawa 2006.
- [8] Sierpińska M., Jachna T., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, PWN, Warszawa 2004.
- [9] Stoner J.A.F., Wankel Ch., *Kierowanie*, PWE, Warszawa 1996.
- [10] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, DzU 2002 nr 76, poz. 694 z późn. zmianami.
- [11] Waśniewski T., *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, FRRWP, Warszawa 1997.

CHARACTERISTICS OF THE INVESTMENT DECISIONS RELATING TO THE OPERATING OF THE ACCOUNTING INFORMATION SYSTEM

Summary

The accounting information system as well as every other segment of enterprises' activity has to be managed properly. The management is inseparably connected to the necessity to make decisions. The article presents the most important types of decisions related to the manner of keeping accounts and indicates fundamental criteria of making investment decisions. Only decisions based on rational premises enable intended results to be attained and thus guarantee efficient operating of the accounting information system in the future.